

- Szindbád ifjúsága. Palatinus, 1998. 186 oldal, 996 Ft;
- Francia kastély. Palatinus, 1998. 144 oldal, 889 Ft;
- Szindbád utazásai. Palatinus, 1998. 155 oldal, 889 Ft;
- Szindbád – A feltámadás. Palatinus, 1999. 130 oldal, 889 Ft;
- Szindbád megtérése. Palatinus, 1999. 218 oldal, 1200 Ft.

A Szindbád könyvei című sorozatot Venczel Sándor szerkeszti, a szöveget Kelecsényi László gondozta, a borítóterv és a tipográfia Faragó Ágnes munkája.

A legnagyobb magyar írók közül Krúdyval bánik legmostohább módon az irodalomtörténet: életművének különböző kiadásai hiányosak, életrajza megíratlan, bibliográfiái katasztrofálisak, a vele foglalkozó szakirodalomnak kis töredéke használható, Krúdy-filológia nem létezik. Ha nem lesz alapvető fordulat, akkor összes művének tekintélyes hányada soha nem jelenik meg könyv alakban, hogy a kritikai kiadásról szó se essék. Bizonyos, hogy vannak olyan elbeszélései és cikkei is, amelyek létéről tudomásunk sincs. Jó lenne bizakodni, hogy a nem túl távoli jövőben megváltozik a helyzet, de ennek még semmi jele.

Mi a baj a bibliográfiákkal? 1978-ban, a Petőfi Irodalmi Múzeum kiadásában jelent meg Gedényi Mihály Krúdy-bibliográfiája. Máiig nincs jobb: teljesebb és pontosabb bibliográfia, de nem azért, mert ezt nem lehet felülmúlni. Egy példa a sok közül: az 1049-es számmal szereplő *Tessse és hadai* című elbeszélésről azt olvashatjuk, hogy kétszer jelent meg a *Vasárnapi Újság*-ban, először 1906. január 31-én, másodszor pedig 1909. január 31-én. Azonnal nyilvánvaló a hiba: nagyon valószínűtlen, hogy ugyanaz az elbeszélés kétszer jelenjék meg ugyanabban a lapban az évnek ugyanazon a napján. Az újraközlés nem volt idegen Krúdytól, de ez még tőle is bravúr lett volna. Ráadásul 1906. január 31. szerdára esett, a *Vasárnapi Újság* viszont, alig meglepő, vasárnapi újság volt. Ha ebből okulva egy öröknaprárral elvegezzük a „vasárnap-próbát”, vagyis megnézzük, hogy vasárnapra esnek-e a vasárnap megjelent lapok dátumai a bibliográfiákban, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy Krúdy korában különös idők jártak. Akkoriban a vasárnapok néha szerdán, máskor csütörtökön, esetleg kedden, mindenesetre megjósolhatatlanul szeszélyesen fordultak elő. Ilyen és ennél is sokkal súlyosabb hibákat százával lehet találni Krúdy bibliográfiáiban.

Nemcsak az életmű terjedelme és részleges ismeretlensége az oka annak, hogy a Krúdy-szakirodalom már hosszú ideje válságban van. Krúdyt először a pályatársai fedezték fel – csaknem egy teljes évtizeddel megelőzve a *Szindbád* és *A vörös postakocsi* átütő közönségikerét. A Krúdyval foglalkozó irodalom számottevő részét azóta is írók és szépírói ambíciókat dédelgető kritikusok, irodalomtörténészek hozták létre. A Krúdy-szakirodalom talán legjellemzőbb műfaja az esszé. Szép és hangulatos darabok születtek ebben a műfajban, de szükség lenne olyan könyvekre és tanulmányokra is, melyekben az értekező nyelv lehetőségeit nem csupán az esszé sajátosságai határozzák meg.

Tagadhata, hogy nehéz értelmes és védhető állításokat tenni Krúdyról, akinek az életműve eszszéisták és irodalomtörténészek három-négy generációját nyitotta el különösebb haladás nélkül. Van ebben a megállapításban némi igazságtalanság azokkal szemben, akik hozzájárultak az életmű jobb megismeréséhez, de Krúdy rajongói irigykedve gondolhatnak arra, mennyivel többet lehet tudni a XX. század első felének másik nagy elbeszélőjéről, Kosztolányiról. Schöpflin Aladár nem tévedett, amikor azt mondta Krúdyról: „A kritika mindig bajban volt vele. Nem illettek rá a megszkott kritikai kategóriák, nem lehetett rá a szokott mértéket alkalmazni.” Schöpflinnek igaza volt, ebből azonban nem következik, hogy értelmetlen lenne erőfeszítéseket tenni olyan kategóriák kialakítására, melyek segítségével Krúdy szövege-

BEZECZKY GÁBOR:

Szindbád könyvei

inek bonyolultsága érthetőbb lesz. A nehézségek igazi oka ugyanis nem a teljes életmű hozzáférhetőségének vagy az életrajznak a hiánya – bár ezeket a hiányokat minél előbb el kellene tüntetni –, hanem az egyes művek bonyolultsága és jelentésgazdag talányosság. Megfelelő elméleti és gyakorlati apparátus nélkül bizonyára továbbra is az untilag ismert, nem túl megvilágító közhelyek fognak átöröklődni.

Sajnálatosan keveset lehet tudni arról is, hogy aki olvassa, miképpen olvassa Krúdyt. Arra lehet gyanakodni, hogy a leggyakoribb olvasási módot még mindig az életrajzi szemlélet határozza meg, mintha – például – a Szindbád-elbeszélések Krúdy memoárjai lennének. A másik, valószínűleg szintén elterjedt olvasási stratégiát a borongás, a megregés és az ábrándozás jellemzi. Ez is, csakúgy, mint az életrajzi szemlélet, hosszú múltra tekinthet vissza. Az *Egyelértés* névtelen kritikusa már 1897. július 18-án a következőket írta az *Úres a fészekről*: „Krúdynak egyik kiváló írói kvalitása az, hogy igazi mestere a hangulatnak. És a hangulat előtte a fő, ami néha a mese rovására megy.” Az irodalom egy része azóta is ezt az állítást ismételteti, de közben keveset lehet megtudni arról, miféle időszemlélet, nézőpontrendszer és értékvilág teszi lehetővé, hogy a „hangulat” módosítsa az elbeszélő történetek jellegét és alakulását.

Talán az egyszerűség, de sokkal inkább a fel nem ismert problémák miatt gyakran egyes számban szoktunk beszélni a Szindbádról, mintha ezzel a szóval egy jól azonosítható egységre lehetne utalni. Az egység azonban látszólagos, helyette legtöbbször sokféleséget találunk. Ezt csak részben magyarázza, hogy a különböző Szindbád-ciklusokban megjelent elbeszélések két és fél évtizedet fognak át, mely idő alatt Krúdy elbeszélésmódja, stílusa, mondatszerkesztése nagy változásokon ment keresztül. (Ennek belátásához elegendő összehasonlítani néhány elbeszélést – mondjuk – a *Szindbád utazásaiból* és *Szindbád megtérése*-ből.) A sokféleség, a sokértelműség és az azonosíthatatlanság eleve bele van írva a ciklusokba, sőt magába Szindbád alakjába is – olyannyira, hogy ez a ciklusok egyik legfontosabb szervezőelve.

Lássunk erre is egy példát: a Palatinus Krúdy-sorozatában kiadott *Szindbád ifjúsága* az 1911-ben megjelent könyvet (Bp., Nyugat) követi, melyet Krúdy a korábban már publikált elbeszéléseiből állított össze. Az angol nyelvű irodalom összetett regénynek (composite novel) nevezi a meghatározott darabszámú és sorrendű, önmagukban is megálló, egymással összefüggő elbeszélések gyűjteményét. Az összetett regény az egymással tagadha-

tanul kapcsolatban álló, de megállapíthatatlan darabszámú és véletlenszerű sorrendben olvasható elbeszélések ciklusa és a hagyományos, lineáris időrendű XIX. századi regény között helyezhető el. Az összetett regénynek, annak ellenére, hogy a műfaj leírása és elnevezése viszonylag új, több száz éves múltja van. A műfaj egyik legismertebb példánya James Joyce *Dublini emberek* című műve.

Önmagában szintén összetett regénynek tekinthető az a *Szindbád ifjúsága* is, melyet Krúdy 1925-ben publikált (Bp., Athenaeum). A két *Szindbád ifjúsága* azonban nem azonos egymással. Az 1925-ben megjelent könyv az 1911-es változat 18 elbeszéléseiből – más sorrendben – tizenegyet tartalmaz és még négy másik elbeszélést. Melyik az igazi *Szindbád ifjúsága*? A most kiadott kötet szerkesztői a korábbi változat mellett döntöttek. Nem rossz döntés, de azt sem lehetne helyteleníteni, ha a másik könyvet adták volna

ki újra, elvégre Krúdy is megtette ugyanezt. A tanulság ebből az, hogy a *Szindbád ifjúságának* minimum két, egymással egyenértékű variánsa van. Egyikről is, másikkól is meg tudjuk mondani, hány elbeszélésből áll, s hogy bennük az egyes darabok milyen sorrendben következnek, de a két variáns nem vezethető le egymásból. Ugyanakkor bármelyik változatot olvassuk is, a másikról sem feledkezhetünk meg. Ha – miként a címük előírja – egymásra vonatkoztatjuk őket, a két kötet már nem tekinthető összetett regénynek, hanem sokkal inkább a XIX. századi regényszerűség szélsőséges tagadásának. Miféle regény az, melyben az elbeszélő események sorrendje nem állapítható meg, némely fejezet elhagyható, másokkal pótolható, az események elbeszélésének sorrendje megváltoztatható, a fejezetek olvasásának sorrendje pedig rögzíthetetlen? Ha így olvassuk Krúdyt, akkor az elbeszélésformák egyik legérdekesebb XX. századi

megújítóját fedezhetjük fel benne. Mindenesetre az összetett regény és a ciklus azok közé a kategóriák közé tartozik, melyek segítségével filológiai és narratológiai kérdések egyszerűre tárgyalhatók.

De vajon nem lehetséges-e az, hogy a *Szindbád ifjúságával* valami baleset történt, s hogy ez az eljárás voltaképpen nem jellemző Krúdyra? A válasz egyértelmű: szó sem lehet balesetről. A sok érv közül ezúttal egyet-kettőt lehet megemlíteni. Először is a már említett *Úres a fészek* egyik variánsának alcímére gondolhatunk: *Két novella, ami mégis egy*. Ezt a formulát akár a *Szindbád ifjúságának* két változatára is lehet alkalmazni. Az egymással nem könnyen összeegyeztethető alakok, helyzetek, események, elbeszélések, regények jelentésteremtő azonosítása egyébként is roppant jellemző Krúdyra. Gondoljunk az *Utolsó szivar az Arabs szürkénél* és a *Hírlapító és a halál*, vagy a *Poprádi szállásai* és a *Kázmér* című elbeszélések viszonyára. A két utóbbi elbeszélés nagyjából ugyanazt a történetet mondja el – egymást tagadó befejezéssel. Krúdy mindkét elbeszélést ugyanabban a lapban tette közzé, és rá se hederített, észreveszi-e bárki is, hogy összetartoznak. Soha még nem jelentek meg egyazon kötetben. Krúdy egyébként megtette azt is, hogy újraközleskor ugyanannak az elbeszélésnek más, egymástól különböző elbeszéléseknek viszont ugyanazt a címet adta.

Az elvben zárt egységek felnyitása szintén Krúdy kedvelt eljárásai közé tartozott: a Szindbád-ciklusnak vannak darabjai, melyekben Szindbád nem szerepel, s melyek más, szintén nyitott ciklusok részeinek is tekinthetők. Van olyan Szindbád-kiadás, melynek szerkesztője kihagyta ezeket az elbeszéléseket. Vannak viszont olyan Szindbád-elbeszélések, melyek maguk Krúdy egyetlen Szindbád-kötetbe sem vett fel, megtalálhatóak viszont egyik-másik, Krúdy halála után megjelent Szindbád-kiadásban. Az utóbbi évtizedekben legkönnyebben elérhető kiadások tartalmazták a *Szindbád és a csók* című elbeszélést. Milyet hiába keressünk a Krúdy életében megjelent kötetekben. Hol, melyik ponton csatlakoznak az ilyen elbeszélések a Szindbád-ciklushoz? A *Szindbád könyvei* sorozatban megjelenő kötetek közül a *Francia kastély* áll legtávolabb az elbeszélésciklustól, legközelebb a viszonylag zárt szerkezetű hagyományos regényhez. Talán nem véletlen, hogy ez a Szindbád-sorozat leggyengébb darabja.

A *Szindbád* rendkívül bonyolult kiadástörténete a ciklus eredendő változékonyságának megfelelően alakult. Hogy kinek mit jelent a *Szindbád* – ha nem tudatosul, hogy ezt a ciklust nem egészen ugyanúgy kell olvasni, mint más elbeszélő formákat –, bizonyos mértékig attól függ, ki melyik kiadást olvassa. A jelen sorozat kötetei a Krúdy életében megjelent első kiadásokat követik – természetesen abban az esetben, ha volt első kiadásuk. Önálló kötetben jelenik meg az *Álomképek* és a *Purgatórium*. A sorozat befejező darabja, a kiadó terve szerint, az első kiadásokban nem szereplő Szindbád-írásokat fogja tartalmazni – de vajon a variánsokat is? Elfogadható koncepció ez is, de más, ezzel egyenrangú elképzelések is lehetségesek. Részbe vagy sem a *De Ronch kapitány* a Szindbád-ciklusnak? (A Palatinus sorozatából kimaradt.) Mindkét lehetőség mellett lehet érvelni. Valószínűleg nagyot téved, aki azt hiszi, hogy végérvényes választ tud adni. Az efféle bizonytalanság a ciklus természetéből adódik, mint ahogyan az sem teljesen véletlen, hogy a Palatinus kiadásában megjelenő sorozat új kötetvariánsokat hoz létre. Először látásra talán nehéz elfogadni, de nincs igazi, egyedül mérvadó Szindbád-kiadás. Mindenesetre a kötetek könyvjelzőjén olvasható reklámszöveg („A Szindbád sorozat igazi szenzáció, hiszen a legendás próza most mintegy 80 év után először eredeti formájában kerül az olvasóközönség elé”) egyetlen elemét sem kell túl komolyan venni.

Egy szó, mint száz, van még mit fejleszteni olvasási kultúránkon, ha meg akarjuk érteni Krúdyt.